

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Ք Ի Ր

ԲԱՆԱԲԱՆՆԵՐ, ԵՐԸՈՐԴ, ԲԱՆԱԲԱՆՆԵՐ ԵՒ ԵՐԸՈՐԴ

Տարեկան գին կանխիկ դրամով 100: Վեցամսեայ գին դրամով 52 1/2: Եռամսեայ գին 26 3/4:
Հինգ ասորագրուող գանձոցին մէկ օրինակ իրեն ձրի գիտի տրուի:
Այս Լրագիրը ամէն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի:

Պոչտին գուրա գացած Լրագիրներուն փոխարին ծախքը ամսեայ քրոյ է:
Իր շաբաթ համար շուր մը հրատարակել ուղղող ցիտի քննարկ 40 փութայ:
Նորահոգ գրող ծանուցումը մը ձրի է: Գուրաքէն եկած նամակներուն փոխարին ծախքը ցիտի քննարկ:

ԲԱՆԱԲԱՆՆԵՐ

Ն Ե Ր Ք Ի Ր ԵՒ ԵՐԸՈՐԴ

ՊՕԼԻՍ 22 ՅՈՒՆԻԱՐ

Որովհետեւ քանի որ ներկայիս իրենց պատե-
րազմական գործերը յաջողութեամբ առաջ կը առ-
նին Սահմանադրանքի մէջ, մասնաւորապէս ներքին
լով օր առօր կը բաշխուի իրենց հետ: Ուր, գէտ
ի վաղեմի, իսկ ճամբայներուն վրայ Վրաստանի
փառաբան ժողովուրդը զինքով զէմերին կ'ընայ նեմ
յետեւ տեղութեան կողմէն: Եւ ասանկով մասնաւորա-
բարձր մէկ կէտը հոս, մէկ կէտն ալ անդին յոռա-
հատութեամբ կը պատերազմին: Ասոր համար՝ օս-
մանեան մեծագոր տեղութիւնը որ միշտ կը ջանայ իւր
երկրին խաղաղութիւնը հաստատ պահել, Վաղարշայի
կողմէն ներկայի հետ ունեցած սահմանագիծը
այն հաշիւով յոռահատ ժողովուրդներուն զէմ
ապահովուելու համար, հարկաւոր եղած միջոց-
ները բանեցուցնելու վրայ է իւր կողմէն, նշանակեալ
ալ ուսումը իւր կողմէն: Վաղարշայի կը գրեն որ
այն տեղ գտնուող ուսման գործը առանձին այս պա-
տերազմին մէջը պիտի մնայ, այս դիտարկութեան
մասնաւորութեան ու գրանցութեան կողմէն մէկ մե-
կու հետ ունեցած արեւելահայկա իւրեւ վերջու-
յունէ: Այսու ամենայնիւ օսմանեան գաւառներ-
ը որ ներկայի գաւառներուն հետ գրացի են, տա-
կաւին հանգիստ են: Տեղութեան այժմէն բրած
նախարարատնտեսութիւնները իմաստութիւն է գուր-
տէն գաղթի վտանգներուն առջեւ շուտով առնե-
լու համար:

— Օսմանեան տեղութիւնը որ միշտ իրեն մե-
ծութիւնը ու արժանապատուութիւնը անխափա
պահած է, մանաւանդ իւր հիմնական խնդիրն ու
խնդիրն ճամբաներով օր առօր իւր արժանիքը ու
յարգը կ'աւելցունէ: Եւ արդարեւ բոլոր տեղութեան
առջեւ, անոր համար ներկայի կառավարութիւնը
իւր այս տեղի գետնին արժանապատիւ Պ. Սթու-
մերի ձեռքը կը փութայ իմացունել զի հափառ
Լըբային՝ առաջին Դերասանն էր կայսեր հրամարի-
ը Եւ անոր տեղը առաջին Զօրավար կայսեր յաջոր-
դելը: Պ. Սթումերը այս լուրը վեհափառ Լըբու-
յին ի պաշտօնէն առկէն ետեւ անցեալ շաբթու,
նաեւ տաւալ անոր այն գիրքը որով նորինարար
կայսրը իւր կատանդնուարող գետնին պաշտօ-
նը կը հաստատէ Եւ կը յանձնէ զանի վեհափառ
Լըբային մարդասիրութեանը ու պաշտօնանութեան
նը:

— Ներկայ շաբաթ օր Պ. Սթումերը բարձրա-
պատիւ փառաբանին պաշտօնը գնաց. ուր երկար
տեսութիւն մը բրած անոր Եւ արտաքին գործող
պաշտօնեայ վեհափառ Լըբ փառային հետ:

— Վաղարշայի նախկին կառավարիչ Հասան փա-
շան Սարգսյանը եկաւ:

— Երկար ժամանակէ ի վեր Տաճկաստանի Եւ
Պարսկաստանի սահմանագիծը որոշելու համար
այս երկու տեղութեանց մէջ խնդիր մը կայ: Ար-
դէն այս գործին համար Տեղիւն փառան Եւ Ներքին
այլ Վաղարշայի ղեկավարութեան տակ զէտ ի
Պարսկաստան: Հիմա օսմանեան կառավարութեանը
կողմէն երեք հոգի ալ ուսում գործակալներ կ'ը-
նան Պարսկաստան, որպէս զի արդէն հոս գտնուող եր-
կու գործակալներուն հետ մէկ տեղ երկու տեղութե-
անց սահմանագիծը որոշելու ու հաստատելու:

— Բայ լատինացեայ փետրուարի 1 էն սկսելով
Վաղարշայի Եւ Ներքինայի մէջ տեղի եղած թղթակ-
ցութիւնը սոսկ Պարսկաստանի ճամբով չի պիտի ըլլայ,
հասնի պիտի ըլլայ Պարսկաստան, Քոնստանտնու-
պոլիսէն ճամբով: Այս գծով ալ ասիկէ ետեւ
Վաղարշայի գիրքերը Փարսի 108 ժաման մէջ պիտի
հասնին, որ առաջ 130 ժաման մէջ կը հասնէին:
Եւ Փարսի գիրքերն ալ Վաղարշ 86 ժաման մէջ պիտի
հասնին: Այս նոր կարգադրութիւնը հոս ալ իմաց
տրուեցաւ հասարակաց ծանուցական գիրքով
Վաղարշայի գետնանաւոր կողմէն:

— Տակաւին կարգով կը շարունակուին ի պա-
տիւ բարձրապատիւ Լապատ փառային եղած փա-
ռաւոր հացիկերը: Այս ամէն հացիկերը թեւ-
րուն արժանապատիւ Զարութիւն պէշն ալ հա-
ւիտեալ է իրեն երեւելի պաշտօնեայ Լապատի
կառավարութեանը:

— Լըբուի եկամտից երեքմի պաշտօնեայ վե-
հափառ Ստանա Սթումերի փառան Լըբուի ղեկավար
կողմէն կառավարիչ անուանեցաւ: Եւ այս կող-
մէն կ'ընեն գիտութիւնը Ռատոս կողմէն ըլլալուն հա-
մար ինքն ալ իւր բնակութիւնը հոս պիտի հա-
տառէ:

— Լապատի բանակի գործակալներէն Պար-
սի մէջ պիտի միջոցառուին աստիճանը շարժուե-
ցաւ:

Պեղըրատի վերջին փոխարին կը գրեն որ Ներ-
քինայի կայսերական գործը նոր յաղթութիւն մը
ըրեւ է Վաղարշ քաղաքը որ Պանա գաւառին մէջ
է:

— Վաղարշ փոխարին Վաղարշայի կը գրեն որ Պե-
հաճաւ գործակալը որ հիմա կ'առնէ քաղաքը:

ներկէն մէկն է, փորձ փորձեր է որ Վրաստանի
մէջէն անցնելով Պարսկաստան քաղաքը կ'ուտէ, բայց
կայսերական գործը զէմ երկարով փորձած փորձը չէ
յաջողեր: Հիմա Վաղարշայի քաղաքին բոլորիքը
բաղձալիւ ներկայի գործը կը կենայ Օրդան գորա-
պետին հրամանատարութեան ներքեւ: Այս գոր-
քերէն մէկ մասն ալ կարգադրուած է Պարսի Եւ
Ներքին քաղաքներուն առնուելէն ետեւ ասիկէ ան-
դին ցրուող մասնաւոր հաշիւները համար, բայց
մինչեւ ուր, չեմք գիտեր:

— Հոռոմայի եկած վերջին գիրքը կը ծանու-
ցանէ որ Հոռոմայի տեղութեան մէջ կատարեալ
սահմանագրութեան վերջը փառաւոր հանգիստով
կարգադրուել Եւ հրատարակուել է գեղեցիկերէ 29
ին: Այս լուրը սրբազան Պարսի ակաւոր հասնե-
լուն պէս իսկայն մէկ գործաւոր բողոք մը ըրեր է
Հոռոմայու ապօրինաւոր կառավարութեան գոր-
ծած այս գործին զէմ, Եւ բանագրեր է իւր մարմ-
նաւոր իշխանութիւնը ձեռքէն առնելու փորձ
փորձող մարդիկը:

Երբ որ այս բանագրանքը կարգադրուել է Հո-
ռոմայի եկեղեցիներուն մէջ, ժողովրդին վրայ մէկ մեծ
աղբուրդ մը ըրեր է: Հոռոմայեցիք կը փութան
իրենց յոռափառ ամային 21 ին ընտրութիւնները
ներքին առանց երկրորդ որ ժողովուրդին մէկ մասը
այն բանագրանքէն ետեւ իրենց կամքին զէմ կե-
նայ:

ԵՐԸՈՐԴ ԵՒ ԵՐԸՈՐԴ

ԳԱՂԱՂԱՒ: Լըբային ժողովին զէմ նոր նոր
յարձակումներ կ'ընայ Եւ յարձակուողներուն բռ-
նութիւնը օր առօր կը սաստիկանայ: Ժողովին
կենտրոնը շատ թշնամութեան կ'ընեն յայտնի կը
խափանուին, շատ յայտնի դատարի կ'ընեն Եւ շատ
գիտաւորութիւններ անգործադրել կ'ընեն: Ին-
կած թաղաւորական երկու ցեղին աւելի կամ պա-
կաւ կողմակից օրագիրքն են որ ամէն առաւօտ
կ'ընեն աղբային ժողովին որ թէ որ կ'ուզէ հաճե-
լի ըլլալ իրենց նէ հրաժարի իրեն պաշտօնէն որ տե-
ղը իրենք նստին:

Այս ասանկ ըլլալ յայտնի է: Բայց հիմա հա-
կնալու է որ աղբային ժողովը կուզէ մի հաճելի
ըլլալ այս պարօններուն:

Լըբէն անգամ մը բաղձալիւն մը մտաւ ասոնց
խորհուրդը ու բաժնաբարեց զանոնք որ ցրուին: Ժո-
ղովը առ յանգուգն մարդոց խիստ յարմար պա-
տարիսան մը տուաւ Եւ հիմա ասոնք երեւանը չեն:
Ժողովին թշնամիները այսօր այնչափ համար-

ԲԱՆԱԲԱՆՆԵՐ

Ն ԵՐ Ք Ի Ր

ԱՋԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԱՅԻՆ ԴԱՍՏԱՅԻՆ ԴԱՍՏԱՅԻՆ

Հարգանքներով:

Սեր նախնիքը՝ առաջնեք օսմանց-
ւոյ տեղութեանը մէջ մենէ հանգիստ
կերպով մը կ'ապրէին: Բնէ էր արդ-
եօք անոնց գործածած միջոցները:
— Երեւն ձեռքի արուեստները: — Սեր
թէ հիմա կ'ապրէին, կամ մաս-
նաւոր կերպով մը խօսելով հիմա կ'ա-
պրէին իրենց նախնեաց արհեստնե-
րը կորուստի մի արդեօք: — Զէ. այլ
ընդհանուան նոր արուեստներ ալ
ծաղիկներու կը նային օր օրի: — Ու-
րեմն ինչո՞ւ համար հիմա կ'ապրէին
ալ իրենց նախնեաց պէս հանգիստ
չեն կրնար կը ապրել: — Վասն զի,
մէկ կողմէն օսմանցիք քանի որ քաղա-
քականութեան մէջ առաջ գացին, օր
օրի կենցաղին այսինքն, վարմանքնին,

հագուստնին, բնակութեան կերպեր-
նին, կարճ խօսքով ասորեւել կերպեր-
նին ալ փոխեցին, արտաքինն աւե-
լի փափուկ եղաւ, պիտոյքնին շատ
ցաւ. բայց մէկալ կողմէն, մեր նախ-
նեացը նահապետական արհեստներն
ալ տեղէն չի խախտեցան. թէ տե-
սակնին շատնալով Եւ թէ կատարելու-
թեամբ իրենց գործածուած տեղե-
րուն յառաջադաշտաւորապէս կ'ապրէին
հետ չեքալելուն մեր նախնեացը կոշտ
ու թերի արհեստները կ'ընեմ, օր օ-
րի կ'ընեմ արտաքին գործը ընելու
ու օր օրի աճեցուն պիտոյքը ընելու:
Եւ բաւական չեն կրնար կը ըլլալ:
Լըբուի ոչ միայն օսմանցեայ համար ի-
րաւ է, այլ Եւ տաճիկ տեղութեան
մէջ պարունակեալ բոլոր աղբայ հա-
մար ալ նայն է: Ինչպէս որ ամէն գա-
րուն նոր տեղերներ կը բերէ, ասանկ
ալ քաղաքականութեան ամէն մէկ ե-
ղանակը իրեն հետ նոր փոփոխութի-
ւներ կը բերէ, մարդկային աղբին ա-
մէն մէկ հանգամանացը մէջ. որ եթէ

աղբի մը երիտասարդ մասը նախատե-
ութեամբ անոնց որ մէկին առջեւ
չառնէ ու որ մէկին համար ալ նախա-
պատրաստութիւն մը չընէ, պարութե-
հատած ժամանակը կը նայի որ սխալ
ժամանակ ծնէր է. իր ապրած երկիրը
իրեն համար չէ. օտար երկիր ապրող
մարդու մը պէս, ոչ ինչ ուրիշ լե-
զուն կը հասկընայ, Եւ ոչ ուրիշներ ի-
րենը: «Ով որ իր առջին չի նայիր,
հարկաւ ետին պիտի նայի»: Օս-
մանցիք առաջ ալ հանգեմը կը հազ-
նէին հիմա ալ, բայց առաջին հա-
գուստնին ոչ միայն հիմա կ'ապրէին
չէր, այլ մեծ մասամբ, իրենց երկրին
մէջ հաստատուած կերպաներէն ու կը
տաւներէն կը շինուէր: Օսմանցիք ա-
ռաջ ալ բոլորիկ ստիպել չէին քաղաք-
իւր իւր հիմա իւր հագնէին, բայց
հիմա հագնանին խառնաբառ, եւրոպա-
ցիկ կոշիկ, Եւ այլն են: Առաջ աս օրի-
նակները շատընելու ամէն ալ գի-
տէնք որ օսմանցեայ կենցաղին մէջ
շատ բան փոփոխեալ, պիտոյքնին նոյ-

նը չէ, եղածներն ալ աւելի կատար-
եալ արհեստներով ու փափուկ արտա-
ժակով լինալը բաներ են, ու հետեւ-
աբար ալ մեր նախնեաց արհեստնե-
րուն շատերը անպիտան եղան, ու մը
նայածներն ալ բոլորովին չի խափան-
վելու համար, պէտք է որ կատարե-
լագործին: Զիրուի մեղի պէս հնա-
սէր աղբի մը համար, որ տաւալ
կ'ուզէր մեր կենտրոնէն ելլել քան թէ
հորինուած քաղաքէն զատուել, քաղաքա-
կանութեան մտնուցած փոփոխութի-
ւներուն հետեւելը շատ դժար է. բայց
ինչ չա՞հ, «Առաջնորդի մէջ ներքին»
չուղով մէջն ալ ծնելու չէ ու կամ
«Սիրը ուտողը» ոտիւրն ալ կը ծնու-
նէ ու: Առաջները կոր մը ջուրն ալ
ծակէն կ'առնէին կ'անցունէին պիտի
կ'ընայ եղեր. հիմա այն ջուրն ալ
միայն կ'առնէին ծածկելու է, այլ պէտք
է որ գոյն ալ անուշ ըլլայ, կարը բա-
րակ ըլլայ, խաղաղ ըլլայ, կ'առնէ փակ-
չի, օճա՞կն գրուել քիչ ըլլայ Եւ այլն:
Ուրիշ ամէն բան ալ ասոր նման է:

ձակ չեն և նիւթական բռնութիւն չեն սիրեր : ()
բիւնական ծամբով դատ վարել կ'ուզեն : Մայիսի 15
ին աղգային ժողովին վիճակը ինչ էր նէ՝ հիմա ալ
անանկ ըլլայ կ'ըսեն : Միայն այս խօսքերն են քաղ-
ցունեն նէ գոհ սիրտ ըլլան , բայց այս ալ չի պի-
տի կրնան ընել : Դադուր 1848 ին ինչ էր նէ 1849 ին
ալ տակաւին նոյնն է :

Վերջապէս որչափ որ այս պարօնները ածապա-
րեն որ ժողովը հրաժարի , ուրիշ բան չի պիտի կրը-
նան ընել , հապա օրինական ծամբան բռնել , անոր
ապաւինել , ձեռագործ , տպագրութեամբ , աղբը
սագործով դատ վարել : Այս ծամբուն ըսելով չու-
նիմք , որովհետեւ սահմանադրութիւնը անոնց նե-
րեր է ազատ գրելու , ազատ խօսելու : Հասարա-
կապետութեան ժամանակը , միապետութեան ժա-
մանակէն աւելի , կարծիքները պիտի ազատ ըլլան և
անոնց վրայով յայտնի վիճաբանութիւններ պիտի
ըլլան : Աղգային ժողովին կամաւ լուծուելուն յար-
մար ժամանակը երբ է : Այս մէկ ինչի մըն է , ո-
րուն վրայ ամէն մարդ կրնայ խորհիլ : Այս արտա-
նութիւնը որ իւրաքանչիւր քաղաքացիին տրուեր
է նէ՝ հարկաւ աղգային ժողովին ալ տրուեր է :
Այն ալ իրաւունք ունի յայտնապէս խորհելու այս
բանին վրայ ինչպէս որ կը կամի : Արեւմտեան թող տա-
լու է անոր որ ինչպէս որ իրեն գերագոյն խորհուրդ-
ներուն կը վայելէ նէ՝ անանկ մէկ յարմար ժամա-
նակ մը որոշէ իւր իշխանութիւնը պէտք եղած մար-
դոցը աւանդելու : Աղգային ժողովն ալ ընդհանուր
քուէարկութեամբ հաստատուեցաւ : Ինչն է սահ-
մանադիր և իւր տեւողութեանը սահման ինքը պի-
տի դնել : Թէ որ գործադիր կարողութիւնը աղգին
բաղաւկն է նէ , ժողովքն ալ անոր գլուխն է : Իւր
պաշտօնը խորհիլ ու կամիլ է : Թող խորհիլ ուրեմն
և թող վճռէ : Վաղղիան անոր անօրինաձէր անկատ-
կած կ'ընդունի , և կը յարգէ :

— Միապետութեան կողմը տաշող լրագրին մե-
կը կ'ըսէ որ՝ Վաղղիայի հասարակապետութիւնն
ալ Օւլիցցեի հասարակապետութեանը պիտի
գտանայ . քաղաքական գործերու մէջ իր ունեցած
ուժը ու ներգործութիւնը պիտի կորսնցունեն :
Այս խօսքին սա պատասխանը կուտայ Նախնաւ
օրագիրը :

« Երբէն քանի մը տարի Վաղղիան հասարակա-
պետական կառավարութեամբ վարուեցաւ 1792 էն
մինչեւ 1804 ը : Աղգային ժողովը չի գիտեր առ բա-
նը կամ մտայնէ մի : Այս տասն երկու տարուան
մէջ պատմութեանց մէջ անցնելու արժանի շատ
երեւելի մեծագործութիւններ ըրաւ : Բոլոր Աւ-
րասթային դէմ կեցաւ : Սինչեւ Աւին իւր երկիրը ըն-
դարձակեց : Պէլճիքան , Օլանտան , Իտալիան ,
Օւլիցցեի և Ալգիստոս առաւ : Բ. Կարդոսին , Ե. Բ.
Իւրգովիսին , Ա. Գրանչիսթոսին , Ե. Բ. Իւրգովի-
կոսին ժամանակը չեղած յաղթութիւնները եղան
ան ատենը :

Միապետութեան երեք հարիւր տարուան մէջ
վախուճ չըրածը՝ այն հասարակապետութիւնը տա-
սին երկու տարուան մէջ կատարեալ ըրաւ : Ինչպէս
երկիրքին երեսը արեւը , անանկ ալ երկրիս՝ վրայ
այն հասարակապետութիւնը կը փայլէր կ'ըսէ Նա-
բօլէօն Պոնաբարդ : Հիմա դուք ելէր կ'ամբաստա-
նէք հասարակապետութիւնը , տկարանայ պիտի
կ'ըսէք : Շատ տգէտ մարդ պիտի ըլլայ որ այս բա-
նը միտքէն անցունէ :

Հիմա հասկըցայ ինչ ըսել կ'ուզէք : Միապե-
տութիւնը ձեզի սիրելի էր , անոր համար իրաւունք
ունիք ասանկ զրուցելու : Վերջապէս շատ կը ջա-

ւիք , յայտնի է : Միապետութիւնը միայն հնարա-
ւոր է Վաղղիայի մէջ , հասարակապետութիւնը չէ .
թէ որ այս իրաւ է նէ , պարօններ , այս ձեզի պար-
ծանք չէ , նախատիք է : Ինչու , անոր համար որ
միապետութիւնը այդչափ հաստատ էր Վաղղիայի
մէջ և դուք ալ անոր նեցուկներն էիք , բայց թու-
ղացիք որ ինկաւ : Միապետութիւնը այնչափ քա-
ջառող էր և երկայնակեաց , դուք ալ անոր բժիշկ-
ներն էիք , բայց թողուցիք որ մեռաւ :

Երեսն որ դուք զձեզ այդպէս կը զրպարտէք .
ինչու այդչափ զայրայիժ ձեր ըզըզ տալիս ու վրայ
ըրեք է : Վուրք այնչափ յանցանք չուէիք . միապե-
տութիւնը ալ չկրցաւ տարիլ , որովհետեւ ժամա-
նակը լրացեր էր . որովհետեւ բարուց և գաղափա-
րաց յառաջդիմութիւնը մեզի ամէն բանի վրայ
վիճաբանութիւն ընել ստիպեցունելով ջնջեց մեր
բոլոր նախապաշարմունքները : Դադուր չէր ալ տա-
կէ ետեւ ինքըզիքը պիտի կրնայ կառավարել , ու-
րիշ կառավարութեանը կարօտ չըլլալով :

— Երբին գործող պաշտօնեայ Պ . Մարկիլին իւր
պաշտօնէն կամօքը հրաժարիլը նախընթաց թուով
նիս ծանուցինք . բայց պատճառը չի զրուցեցինք .
ոմանք կ'ըսեն որ՝ աղի մաքսին վրայով եղած վեճե-
րը պատճառ եղաւ անոր հրաժարմանը , բայց իսկ
պատճառը ասանկ կը բացատրէ Նախնաւ օրագիրը :

« Պ . Մարկիլ և Պ . Պիքսիօ իրենց հրաժարակա-
նը տուին և արդէն անոնց յաջորդները ընտրուե-
ցան . Պ . Էօն Պօշէ ներքին գործող պաշտօնին
անցաւ , Պ . Պիքսիօ ալ անոր տեղը հասարակայ չին-
ուածող պաշտօնեայ եղաւ :

Մարկիլին հրաժարմանը պատճառը այն է որ՝ իր
և նախագահ Իւլի Պոնաբարդին մէջ տեղը գրե-
տութիւն մը ծագեր է . բայց հիմա կը մնայ խնա-
նու թէ ինչպէս ծագեր է այս գծութիւնը . շատ
զիւրկն է խնամալը . իսկ որովհետեւ ամէն բան չի
պիտի կրնանք ըսել , անոր համար առաւել պէտք է
որ խոհական ըլլամք : Արեւմտեան ուրիշին թու-
ղուքը պատմել թէ նախագահը նամակ մըն է իսա-
րեւ եղեր Պ . Մարկիլին , և այս նամակին մէջ անանկ
ծանր խօսքեր կայ եղեր որ քիչ մը իր պատիւը ծան-
ցող մարդը չի կրնար ընդունիլ եղեր , և այլն : Այն
նամակին մէջ ընտրանքներն ալ զանց առինք , ու
որովհետեւ խիստ կանայցի ընտրանքներ են եղեր :
Երբեք անանկ գաղտնիքներ են որ մեզի չի վայելէր
հիմա յայտնել : Այսչափ մը միայն կ'ըսեմք որ՝ նոր
նախագահ մը քանի մը օրուան մէջ իւր երկու ընտիր
նախարարներուն հրաժարմանը պատճառ եղաւ :

Պ . Էօն Պոնաբարդ կ'ուզէ կառավարել , թող
կառավարէ , բայց քալի մարդոցը թող այնչափ հա-
ւատարմութիւն չընէ : Բանգի անանկ բարեկամ
ներ են որ մարդու թշնամութիւն կ'ընեն իրենց
բրտութեամբ . ախանջն ի վար փշուած խրատները
անկիա շատ հեռուն կը մղեն , կը տանին . զգուշու-
թիւն թող ընէ որ սահմանադրութեւն ծամբուն վը-
րայ ինքըզիքը վտանգաւոր տեղի չի վարեն . որով
հետեւ իրեն վեց միլիոն քուէն զինքը այն վտան-
գէն չեն կրնար աղաւթել :

ԱՆԳՂԻԱ : Այս երկրին օրագիրներուն մէջ փըն-
տուութիւն պիտի հարկաւոր լուրերը Բուխօսի
գործերուն վրայով եղած լուրերն են :

Յայտնի է որ անգղիացւոյ շատի նոտեցաւ
Հնդկաստանի մէջ ոտք կոխելին . Հնդկներուն
մէջ ապստամբութիւնը միշտ անպակաս ըլլալուն
գրեթէ միշտ զանազան ցեղերու հետ պատերազմ
ընելով Նիգրիայի տերութիւնը շատ ծախք ընելէն

ետեւ , շատ ալ զօրք կը կորսնցնեն , մանաւանդ որ
անգղիացի զօրաց թշնամին միայն ապստամբ հըն-
դիկները չեն , հապա այն տեղ թագաւորող խիստ
բռնութիւնն ալ թշնամի է :

Երբէն Մուրէյ ցեղապետը Մուրգան քաղաքին
մէջ անգղիացիներէն պաշարուած է , բայց ատոնց
բանակը խիստ տկար ըլլալով ուժով չեն կրնար յար-
ձակիլ քաղաքին վրայ որ անձնատուր ըլլայ : Այս
վիճակին մէջ քանի մը ամիսէ ի վեր կ'երթայ : Երբ-
ղիայի դրօշակին ներքեւը մանող Սիքս կոչուած ցե-
ղին մէկ մասին ապստամբութիւնը՝ Հնդկաստանի
ընկերութեան վիճակը առաւել գեշուց , որովհե-
տեւ սկսեցաւ այս ընկերութեան զօրացը հետ միա-
նալով պիտի պատերազմէին Մուրէյի դէմ : Ստաֆ
հիմա հարկ եղաւ այս մարդուն դէմ գնելու , որ շատ
մեծ ուժի կարօտ է : Ստաֆ սիրա զօրքերէն հինգ
հազար հոգի Ստաֆիս զօրացեալ ապաններու փորձ
փորձեցին Բէնհուսը քաղաքին մէջ գլուխ վեր-
ցունելով , այն ալ պարտաւորեցաւ իւր զօրացեալ
ներովը և յիսուսին չափ աւելցնի ձիաւոր զօրքով
փախչիլ : Հիմա անգղիացիք ունին 20,000 մարդ և
70 կտոր թնդանոց Բէնհուս քաղաքը Ստաֆի զօ-
րացեալին հրամանատարութեան ներքեւը : Այս
ուժը երկուքի բաժնելով պիտի քալեն դէպ ի հիւ-
սիս թշնամին ետեւէն : Երբի մէջ գրեթէ անգ-
ղիացիք ընդ ամէնը 15,000 զօրք ունին : Մուրգանի
առջեւ Վիս զօրացեալին բանակը 8—10,000 ի չափ
զօրք ունի : Բանի քանի անգամ պաշարեալ ապրա-
տամբներն ալ որ 14,000 ի չափ են , այս բանակին
վրայ յարձակեցան :

Այս ապստամբութեան սկզբնաւորութենէն ի
դատ՝ Երբէն քիչ հեռու Բէնհուսի ծամբուն վրայ
նախ մէկ բանակ մը կայ 15—20,000 զօրքով , ատոնց
մեծագոյն մասը ձեր կրթեալ զօրք են : Երբի վեր-
Հաղարի մէջ ուրիշ մէկ ապստամբ խումբ մը՝ Բիւ-
թէր—Սինի անուն մէկին հրամանին ներքեւը ,
10,000 ի չափ ալ ատոնք են : Վերջապէս Բուտաֆ
միւս կողմէն ալ 5,000 հոգի մը կայ որ Ստաֆիս զօ-
րացեալին դէմ գլուխ վերուցեր են : Այս վերջի
15,000 ին դէմ գնելու համար Երբի ամրոցին մէջ
փակուած մարդիկը հանելու է : Չմեռուան մէջ ,
մանաւանդ ասանկ պարտաւորեցաւ մէջ հարկաւ
շատ գիւղացի պիտի ըլլայ անգղիացւոյ իրենց ասանկ
բաղձութիւն թշնամիներուն հետ պատերազմ ընել ,
որոնք բնական երկիրներին աղէկ գիտեն , իսկ անգ-
ղիացիք՝ ընդ հակառակն , այն տեղերուն բոլորովին
անփորձ են : Ի վերայ այս ամենայնի անգղիացիք
կը յուսան որ մօտեքս յաղթութիւններ ընեն Ստա-
ֆիս զօրացեալին քաղութեամբ , Երբ—Սինի
հնազանդեցունեն և ասանկով Բուտաֆի մէջ խա-
ղաղութիւնը հաստատուի :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ : Չայն մը կայ որ Լուդրիան ու
Ռուսիան պիտի գաղափարութիւն ընեն մէկ մէկու
հետ : Այս լուրը տուող օրագիրը այսպէս կը գրէ :

« Յայտնի է որ մէկ սուրբ գաղափարութիւն մը
նորէն կապուեցաւ Լուդրիայի Ռուսիայի և Բը-
րուսիայի մէջ : Շատ չանցնի որ գաղափարութիւ-
նը կը հրատարակուի առանձին յայտարարութիւ-
նով : Այս գաղափարութեան հոգին Ռուսն է :
Ռուսիայի բոլոր քաղաքական գործերը գրեթէ
գերմանացիի ձեռք է Բէրլինացիի մէջ , Երբեք
բէտ կոմսէն բռնէ՝ մինչեւ յետին քաղաքական պաշ-
տօնեան . Սօֆիա մեծ դքսուհին է որ Ռուսի քա-
ղաքականութիւնը Լուդրիայի քաղաքականութեա-
նը հետ կը կապէ : Այս մեծ դքսուհին Սիքայել

և գէշն ալ սա է որ , մէկ ամսուան
գործածուած ձեւերը՝ մէկալ ամսոյն
չի յարմարիր . ամէն մարդ իր արհես-
տին տեղը պէտք է ըլլայ , որ այս փա-
ստութիւններուն կարող ըլլայ դէմ
դնելու — Արեւմտեան օսմանցւոյ հիմա
կու պիտայք ո՞վ կրնայ կոր ընցնել :
— Օտարողիք — Ինչու համար . մի-
թէ օսմանցիք օտարները իրենց մար-
դոցմէ աւելի կը սիրեն : — Չէ . բայց
այն անգամ մարդիկը՝ որ մեզի չափ
խղճահարգէն , իրենց նախնիքներէն տե-
սածնուն չեն կատարեր , այլ արուես-
տից ու գիտութեան մէջ՝ օր ըստ օրէ
եղած կատարելութիւնները կ'ընդուն-
նին ու կը գործեն . այն անկէք մար-
դիկը կ'ըսեմ , շնորհակալ մերկներէն
շատ աղէկ , շատ վայելուչ ու շատ ա-
ժան կը շինեն , և էն գէշն ալ սա է որ
ամէն մարդու քմայը կը յարմարցը-
նեն , ուստի օսմանցիք ալ իրենց պէտք
եղածը օտարներէն կ'առնեն : Եւ թէ
պէտ այս նախապատուութիւնը ուրիշ
տալերնուն վրայ գոհ ալ չեն , բայց

ինչ ընեն . երբ որ կը տեսնեն , որ ի-
րենց մարդիկը իրենց տգիտութեանը
մէջ կը յամառին կը ինքնան , իրենց շա-
հը իրենց կարողութեանը կը զսհեն նէ ,
իրենք ինչ յանցանք կ'ուսենան . « Իս-
րա զառ չառնալ » օգնութիւն ալ չի
յ կրնար առնել : Իսրայէլաւ նոյն
գաղղիացի գերձակի մը շինած պէ-
թի—թոն ուրիշ մէկուն շինածին հետ ,
նայէ որ վայելուչ է : Չափի , կընէ ,
Պիքսիօ մը կամ Մայքրի մը շինած
խառնադրան հայու մը շինածին հետ ,
կը նային , որ անոնց շինածը հայու մը
շինածէն այնքան պարկի ու այնքան
թեթեւ է , որ մէկը մէկալին թուր
կրնար սեպել : Բայց այս տեսակ տար-
բերութիւններն ալ միայն այն բանե-
րուն մէջ կը տեսնուին , որ գէշ աղէկ
մեր մարդիկը կրնան շինել . հապա ո՞ր
թողունք այն անթիւ բարիքը որ ի-
րենք չեն կրնար շինել ու ինչ նիւթէ
շինուած ըլլալին անգամ չեն գիտեր :
Ինչու չէ , թէ որ օսմանցիք իրենց
մարդոցը արհեստներուն մէջ , չըսեմ

եւրոպացւոյ կատարելութիւնը՝ ոյլ
անոնց նմանելու նշող մըն ալ տեսնեն ,
տակաւին իղծ ու կամք ունին իրենց
մարդոցը խրախոյս տալու համար եւ
յոյալուց շինածները մէկիւր ձգելու
իրենց մարդոցը շինածները գործա-
ծելու : Հարցաւ , փնտրել , ո՞ր կը
վաճառեն Հերթէի , Իրիմիսի , Իլ-
միրի , ջնւայի , մետաքսեղեններու
թղթի , թապախի ֆապրիքաներու
հաստաւածները , ու կը նային որ ա-
նոնց բոլորն ալ օսմանցւոյ երկիրնե-
րուն մէջ կը ծախուին (խարժ օլմոք)
ու թագաւորին ու մեծամեծներուն
պալատները կը պարտին : Իսկ շատ
չնչեր որ Այսրնի կողմերը՝ Կէօրաւ-
տէն և անոր շրջակայ գիւղերէն ելած
Ֆէթիլէ թուած խալիկներուն օգոտաւ
փաւ թագաւորը այնքան յարգ առ-
ւաւ որ սրտաւոր ներս դուրս անով
ծածկեց , և շինողներուն խրախոյս մը
տալու համար ալ 1300 քոսիկէն աւելի
ստակ փոխ տուաւ առանց շահու ,
որ գործարաններ հաստատեն : Իսրե-

լոնամ թագաւորին այս գործը՝ ու-
րիշ խոհեմ նախարարներն ալ տեսնե-
լով՝ անոնք ալ տաւներին նոյն խալի-
կներէն գործածեցին . ու ասանկով շատ
չանցնի Վէօրաւտի խալիկները՝ Երբի-
այի ու Վաղղիայի խալիկները պիտի վը-
ւընտեն տաճիկ հողէն , ու այն ժա-
մանակը որչափ բարեկեցութիւն , և
որչափ գործ չի բացուիր արդեօք այն
խալիկները շինողներուն . և որչափ կե-
րակուր չըլլեր արդեօք երկրագործ ու
վաճառական մարդոց , միայն այս օգ-
տակար արհեստին ծաղկելովը : Բայց
բարեկեցութեամբ թագաւորին բոլոր այս ը-
րաններուն պատճառը ուրիշ բան չէ ,
այլ միայն խալի շինելու արհեստին
յառաջդիմութիւնը՝ որով յիշուի ,
Կէօրաւտի հիմալու խալիկները՝ Երբ-
ղիայի խալիկներուն նմանիլ սկստան :
— Արեւմտեան յուսանցիք որ , եթէ մեր
երկրի մարդոց արհեստները զարգա-
նալու ու կատարելագործելու ըլլան ,
օսմանցիք ալ օտար հաստաւածնե-
րուն տեղը մեր ընդի հաստաւածները

գուրբին կնիկները Հեղինէ գրաւահին խօսքին ներքինէն էր ժամանակ մը . և կ'երեւայ որ Հեղինէ գրաւահին աղիկը որ գեղեցիկ աղիկ մըն է (Հոգիւրիայի այժմեան կայսեր հետ պիտի ամուսնանայ) :

Այս բոլոր թէպէտ գեղ աղիկ մը չէ ստուգուած , բայց թէ որ Մաճարախոտանի սահմանագրութիւնը հասնող ռուս բաղնաթիւնը զորաց նայելու ընկնէր նէ՛ ստուգելու կարողութիւն չի մնար այնչափ :

Կոտանդիանոս մեծ գուրբը Օլմուց եկեր է Ռամանոֆ զորապետին հետ մէկ տեղ , այս ալ հաստատութիւն մըն է վերին լուրին . մանաւանդ որ Մաճարիայի գուրբերէն մէկը Վալարի բանակին թնդանդաճիք զորաց մէկ գուրբին հրամանատար կարգուեր է :

ԱՒՍԴԻՐԻԱ : Բաւալմեթոն որ յունիսի 3 ին և 4 ին երկու երեւելի խորհուրդ բոլոր Բաւալմեթոն քաղաքը , այն խորհուրդներուն Վալարիայի նախաբարները խառնութեամբ գէժ կեցան արմատական ներուէն և բոլոր ըրին սահմանագրութեան այն առաջարկութեանը գէժ որ ժողովուրդին հիմնական իրաւանցը կը վերաբերի , այսինքն ժողովուրդին հիմնական ըսած սա խօսքին թէ — ամէն իշխանութիւն ժողովուրդէն է — : Այս ասանկ ըլլալով՝ ըրին նախարարները , վստահի մէջ կը մնայ միշտ Վալարիայի միապետութեան սկզբան գլխաւոր հիմունքը . և անոր արքունեաց կենան ու վերնայն ալ ժողովուրդին կամքէն պիտի կախում ունենայ : Վերջապէս տար լրացաւ երկար վիճաբանութիւններ երկու կողմէն ալ ըլլալէն ետեւ բանը մնաց ամայն 8 ին : Այն օրը հակառակ կողմին մէկ անգամը , Պ . Բէնքաս , երկրպետ ատենաբանութեանը ունիկընդիրները համոզելու ջանաց որ թէ որ ուրիշ կերպ ըսեմ , չըսեմ որ « ամէն իշխանութիւն ժողովուրդէն կ'ըլլայ » մեր ազատութեանը գէժէ , մեր սահմանագրական օրէնքը ընդունելի չըլլար , և ասանկով այս ալ բոլոր բոլոր նախարարներուն առջին բոլոր գէժ , այս մարդուն բողոքն ալ 97 բուռն ընդունուեցաւ :

Կ'երեւայ որ քանի որ Բաւալմեթոն ասանկ վերաբերէ կը ներսուէ , կայսերականները չի կրնային այս բանը , վերադառնալ անիկայ , որովհետեւ մէկ մը ժողովուրդը անանկ հասկընայ որ « Վէն իշխանութիւն իրմէ կ'ըլլան » ալ անոնց առջեւը ո՛վ կրնայ առնել :

ԶՈՒԻՅՅԵՐԻ : Ռատէճքին երկու նոր յայտարարութիւն խառնեց Վեստէնի գործակալներուն : Այս երկրին օրագիրներուն մէջ , այս մասին վրայով ասանկ կը գրուի :

« Փախտական խառնացող Վեստէնէն գուրբ ելլալուն համար աղբային ժողովին խառնած հրոս վարտակը մինչեւ որ կատարեալապէս չգործարարուի նէ՛ գէտէնացող կառավարութեանը հետ վերաբերութիւն չի պիտի հաստատուի » : Այս ամառին յայտարարութեան մէջին խօսքն է : Երկրորդին մէջ ալ գրեւէ որ՝ պաշարուն ընելու միջոցներ պիտի բռնեն . և կը գանգատի գաղութի Բաւալարիայի գէնը մանաւանդ , Վեստէնի մէջ Ռատէճքի գլխաւոր ապստամբներուն մանաւանդ Մաճարիայի գեղ բռնակներն : Վալարիայի զօրքը գիրքով ի փախտատ յորդորներուն վրայով : Վեստէնի կառավարութիւնը հրաման ըրաւ որ Մաճարիայի բանորդ գրուի և վերագործէ գրութիւններ չհրատարակուելուն մեծ ըզգուշութիւն ըլլուի . իսկ գաղութի գէնը արուիլը

կ'երեւայ թէ սուտ պիտի ըլլայ :

ԻՏԱԼԻԱ : Սիկիլիայի ինչպէս նախնիքայ թուովն ծանուցինք , Ֆերալմանտո թագաւորին իւր ցեղով Սիկիլիայի աթուռի ժառանգութեանը զրկուելուն վճիռը հրապարակուեցաւ կը վերահաստատեն և կը կարգան . Գալա կոչուած անգղիէն ընէ օրագիրը : Ֆերալմանտո թագաւորին կողմէն տալելով լուր կուտայ որ սպանիացիք և ռուսները միաբանութեամբ միջնորդութիւն պիտի ընեն սիկիլիացեաց ու նաբօլիթացեաց իրարու հետ ունեցած վէճը լծկնդանելու համար : Սիկիլիացեաց անկախութեանը կողմնակից եղանկն մէկը Գալաին այս բոլոր կարգաւոր գաղութային օրագիրներուն մէկ կուէ միջոցաւ հետեւեալ յօդուածը կը հրատարակէ :

« Սպանիացիք և ռուսները մեր գործերը կարգի գնելու միտքովութեամբ ոտք ելան նէ , գաղութացիք ու անգղիացիք գրոշակին գրաւանքն պիտի գրեն » : Գալա օրագիրը ասանկ կ'ուզէ խրատել Վալարիայի թագաւորը , բայց շատ կը սրտայի : Սրտ Վալարիայի մընը արդիւն ձգելու իրաւ ատարելով կը յանգիմանէ անիկա որ խրատուեցաւ Սիկիլիայի յաղախութիւնը . կը յանգիմանէ Գալաիայի կառավարութիւնը որ զէնք վաճառեց Սիկիլիայի . բայց չի գիտեր թէ ասանկ ընելով առաւել կը պարտաւորէ այն երկու տերութիւնը իրենց ձեռնամուխ եղած գործէն ետ չի կենար : Երբոր Սիկիլիայի խորհրդարանը սուրբօրէն կը հայտնէ իւր երկրէն , Գալաիան իւր փետրովը 24 ի յայտարարութիւնը հրատարակած էր և Վալարիան ալ չէր ուրախարար : Սիկիլիայի սահմանագրութեան օգտին համար 1812 ին և 1814 ին յանձն առած պարտաւորութիւնները , և այն ժամանակէն Ֆերալմանտոն անկումը երեւցաւ : Գալաիան ու Վալարիան գրեթէ երկուքն ալ մէկ խօսք խոստացան որ Սիկիլիայի նոր թագաւորին ընտրութիւնը ըլլալուն պէս անոր կառավարութիւնը ձանձնաւ : Երկուքին խորհրդարանն ալ անուղղակի այս ընտրութեանը վերջով խորհուրդներ տուին : Երկուքին նաւատորմից ալ խոստանալին կատարելու համար յուլիս ամսին մէջ ողջունեցին Սիկիլիայի նոր գրոշակը : Վերջապէս երբոր այս նաւատորմիցները տեսան Սիկիլիայի բարբարոսական կոտորածը , միակամ հրաման ըրին Վալարիայի թագաւորին որ զինադադարութիւն և Գալաիայի ու Վալարիայի կառավարութիւնն ալ ընդունեց կատարեալ հաճութեամբ առնայ այս ընթացքը , և այն օրէն ուղեցին որ խաղաղութեամբ վերադառնան Սիկիլիայի վէճը : Այս բաններէն ինչ կը հասկըցուի արդեօք : Կը հասկըցուի որ Գալաիան ու Վալարիան տեսնալով որ Սիկիլիան իրաւունքով ու գործով անկախ է , ուղեցին այս կողմն պաշտպանել Վալարիայի գէժ , որ իւր անգղիական տաղանդները կարծէր է : Այս ասանկ ընելովն չէ՛մ իրենց պարքը կը կատարեն , չէ՛մ ալ Եւրոպայի օգուտը խնդրած կ'ըլլան : Գալա օրագիրին թղթակիցը ազատ է ուղած խորհուրդը տալ իւր հայրենակիցներուն , բայց թող չըսէ Գալաիային — Մոյրք բոլոր պարտաւորութիւններդ , վստի զի չի մոռնալ նէ շատ վստի կ'ըլլէ քեզի անիկ — :

« Զեմք կրնար անպատասխանի թողուլ Գալա օրագիրին վերջին ստուգութիւնը : Անոր խօսքին նայելու , կ'ըսէ որ՝ Վալարիայի կողմէն խեղճ գործակալներ Սիկիլիայի մէջ տարածուէր քաղաքագիտներէն երաշխաւորութիւն ուղեք են որ գրամա

կան նպատակներն երկրին , որպէս զի յաղախութեամբ տեւէ ու ապարդիւն չի վերջանայ : Այս բանով մեծ պատիւ մը ըրած կ'ըլլայ Վալարիայի գեղապետին , որովհետեւ հարկաւ անոր ձեռքը պիտի ըլլայ այս նպատակը . բայց կ'աղաքեմք թող ըսէ , Սրտ Վալարիայի մընը լեցուց արդեօք հասարակաց գանձը այնչափ ստակը որ գեղեցիկներէն փոխ ուղեւեցաւ , 18 ին իսկոյն հաւաքուեցան : Գալաիայի թագաւորին մարդիկը զուր տեղը թող չըսեն որ՝ գուրբէն խօսքը քաղցունող մարդիկ կար Սիկիլիայի գործին մէջ , կամ անանկ մէկ հզօր մաս մը կայ այն երկրին մէջ , որուն հետ գլուխ ելլալը գէտար է : Այսինքն մով չէ որ Սիկիլիայի յաղախութեամբ յաջողեցաւ և առաւել եւս պիտի յաջողի , հապա՛տահա՛ արմնդմովէ , սիկիլիացեաց երկրին քաղաքական իրաւանց գիտակցութիւնը , երեսուն երեք տարիէ ի վեր նաբօլիթացեաց կառավարութիւնը , Ֆերալմանտոն անուանը մեղի ներշնչած ատենութիւնն , պաղ արիւնով մը անոր հրաման ըրած կոտորածները , հրգէհները , սիկիլիացեաց ցանկացած անկախութիւնը , ազատութիւնը որ տարի մըն է կը վայելեն » :

ՀՈՒՍՏ : Որովհետեւ թէ Ժիւնի կոչուած առաւել և թէ նախարարները ինտոր պէտք է նէ չափաւորութեամբ կը շարժին հիմա և բնաւ մէկ կասկածելի գործերն չտեսնուիր , անոր համար երկու խորհրդարանն ալ խախտուելու և ասանց տեղը սահմանագիր ժողովմը հաստատուելու առաջարկութիւն մը կայ և ամէն ալ այս բանին հաճութիւն ունին :

ԹՕՍԲԱՆԱ : Այս Իտալիայի պատերազմը նէմէններուն գէժ շարունակուելուն մէկ նշանը կ'ըսէ ալ օրագիրը և խօսքը ասանկ կը շարունակէ :

« Երբին գործոց պաշտօնեան ընելով որ ալ Բէրլին կոչուած Բէրլին խաղաղութեան գերատեսչական խաղերուն մէջ Սիկիլիայի պատերազմներուն նկարագրութիւնը ընելով՝ նէմէնները կը ծաղրեն և խաղաղները որ քաղութեամբ պատերազմեցան այն պատերազմներուն մէջ՝ կը գովեն , գրեց Գալա քաղաքին որ զգուշութիւն ընէ ասանկ խաղեր մէկ մըն ալ չխաղցուելուն , որովհետեւ կրիւք բանին մէջ չափազանցութիւն մոնալով՝ բանին իսկուշութիւնը կը կորսուի և այս ալ նախատական բան մը կ'ըլլայ հայրենեաց » :

ՆԱԲՕԼԻ : Ֆերալմանտոն շատ զօրք ոտքի հաներ է . ասդին անգլիս գիրքը կը գրուի որ՝ ո՛վ որ պատերազմի գալու աղէկ ձի կամ ջորի ունի նէ՛ տերութեանը ծախէ , արմէքէն ի զատ՝ ընծայ մըն ալ պիտի արուի վաճառուին :

Գալաքական յանգանքով թի գաղութներուն համար նորէն վճիռ ելեր է որ լծման տարը տարի պիտի կենան : Թագաւորը Վալարիայի գեղապետին ըսեր է որ Սիկիլիան մինչեւ որ վերստին ձեռք չի բերէ նէ՛ չի պիտի հանգարտի ասպատակներուն համար բնաւ գլխութիւն չի պիտի ձանձնայ :

ԼՕՄԳԱՐՏԻԱ : Մարեշալտ Ռատէճքին հրամանաւը մինչեւ հիմա խեղճ կոտորած եղաւ , խեղճ մահուան վճիռներ գործարարուեցան այս երկրին մէջ : Բայց կ'երեւայ որ Ռատէճքին այս բաներուն շատը ինքի գլխուն ըրաւ և իւր կայս

կը գործածեն : — Այս , որն որ հնաբար է նէ . փան զի բան կայ որ աղէկ ու աժան ելելու համար , պէտք է որ բնութիւն ալ օգնէ . և բնութե օգնութիւնը աղէկ ու աժան ելելիք բաներ չառ կան մեր երկրին մէջ : — Ռատէճքին ինչ բանով արհեստները կը զարգանան ու կը կատարեալագործին : — Վերստութիւնն ու ճարտարութիւնը տալարածելով : — Որն է արդեօք մեր փրկարարութիւնը , և ինչ հասկը նալու ենք ճարտարութիւն բառով : — Սեղի պէտք եղած գիտութիւնը , տրամաբանութիւն , ճարտասանութիւն , լեզուագիտութիւն , փիլիսոփայութիւն , տոմարաւոր գրել և այլն չեն , այլ մարդուս նիւթական վիճակէն առաւ ու հանգիստ ընելու , ու հետեւաբար ալ անոր բարոյական վիճակին օգնելու համարութիւններն են , որ ըստ մեծի մասին , նախ՝ ուսուցող հազներու ու բնակչութե համար պէտք էր զած արհեստներուն վրայ կը կայաւ , ու երկրորդ ալ այն մտաւորական

գիտութիւններուն՝ որ ամբողջութեամբ զարգացմանը ու կատարելագործութեանը կ'օժանդակեն : ճարտարութիւնն ըսածս ալ որ կերպով մը արհեստ բանութեանը կը բռնէ , այս պիտանի գիտութիւնները գործածելով մարդուս կենացը պէտք եղած հաստատանքներ յաւաք բերելու աշխատութիւնն է : — Գիտութիւնն ու ճարտարութիւնը ինչ կերպով կը ծաղկի ու կը տալարածի աղբի մը մէջ : — Վալարիայի մէջ ամէն մարդուն իր վիճակին յարմար գաւառարարութիւն մը տալով : — Որն է յարմար գաւառարարութիւնն է յարմարը որ աղբին մէջ շատուոր մարդիկ երջանիկ ու բարի կ'ընեն : Ու ես ալ այս յօդուածին մէջ պիտի հաստատեմ որ մինչեւ հիմա աղբերուս արուած գաւառարարութիւնը այս ցանկալի արդասիքը չի ջրցրեր կը . ու միանգամայն պիտի ջանամ որ այն վախճանին հասնելու համար յարմար գաւառարարութիւններ առաջարկեմ բարեսէր

ընթերցողներուն : — Երբ աղբին հիմա կ'առաջարկուի կուլութեան գրութիւնը աղէկ չէ ըսի . փան զի անով կը թուած տղաք պիտանի արհեստի մը տէր չեն կրնար կոր ըլլալ , որ հայ գալին : Սրտմանին կամ ինչ կ'ըլլայ կոր կամ բողբոլին անպիտան : Այս խօսքը փարձի կարծի է : Սրտ գաղութներուն շատին մէջ հիմա « Սիկիլիայի գաղութներ » կայ : Չափաբերութիւն թէպէտ ամէն արուեստային հոգին է , բայց հոգին ինչպէս որ մարմին մը չառնէ , իր ջորութիւնը չի կրնար ցրցնել , ասանկ ալ , չափաբերութիւնն ստիպող տղան մինչեւ որ անիկայ ճարտարագիտութեան , մեքենագործութեան , նաւագործութեան , և ուրիշ ասանց նման պիտանի արհեստներու չի գործածէ նէ , ինչպէս պէտք կ'ըլլայ իր ընկ չափաբերութիւն ստիպել : Երբ աղբութեանը ու աշխարհագրութեան ուսմանը շատ սիկիլիացիներ կրնան համարուիլ միշտ մանաւոր նպատակներու

համար , և անոնցմով շահուներ ալ միշտ կը գտնուին . բայց ընդհանուր կերպով նայելով մինչեւ որ անոնք վաճառականութիւն , ու պատմութիւն ստիպելու չի գործածուին , ինչպէս պէտք է աղբին հիմա կ'ընեն նայելով՝ տղայաց առհասարակ լեզուներ ստիպելու աշխարհագրութիւն գիտնալը : Վալարիայի ըսելէս՝ կարելի է ոմանք սրտաւ կը խօսիմ կոր կը կարծեն ու ըսածս մերթեւելու համար , « Սրտ տը » զօրք առհասարակ լեզուագիտութիւնն չեն ստիպել կոր , մեր ամէն գաղութներուն մէջ լեզու չեն ստիպեցրեր , ու միայն չորս հինգ գաղութ ունինք , ինչպէս ստիպեցրող և այլն » կ'ըսեն : Բայց թող չորս հինգ գաղութ ըլլայ . այն գաղութներուն կարգին նայելով՝ հարկաւ պէտք է որ տարին իրարու վրայ էն ֆիլը 100 լեզուագիտ ելլէ , մեր աղբին հիմա կ'ընեն զարգացման լեզուագիտ պէտք է ըսեմ , կարծեմէ վե՛րէվե՛րք զուրցած կ'ըլլամ , ըսել է որ

ընդ իմացաւ ալ նէ ետքէն՝ աչք գոցեց ըրած քաջութիւններուն փոխարէն, որովհետեւ սահմանադրական կառավարութեան մը օրէնքը չի պիտի ներդրէ ծեր զօրադրութիւնն այսչափ խոտուածութիւն բանեցունելու, մանաւանդ նէ միջին կառավարութիւնը քանի որ սահմանադրականի փոխուեցաւ նէ՝ իւր բոլոր հարստականներուն անխորտակ արդարութիւնն ու չարամարտութիւնն կը քարոզէ:

Ռատեճքին մէկ նոր հրաման մը հաներ է որ՝ որչափ փոխադրական իրաւունք կան սահմաններ գաւառներէ՝ յաւանդար սովոր չեղած պիտի իրենց քաղաքը դառնան, հրամանին հետեւեալ չգտնուողներ կամ ուշացողներ բոլոր ստացուածքը յարքունիս պիտի գրաւէ: Յիշաւի ասանկ մէկ անսովոր հրաման մը, կըսէ լրագրին մէկը, Ռատեճքին գործերուն պատմութեանը մէջ յատկապէս մէկ երկու թուղթ պիտի լեցունէ:

Չարմանալին աս է որ՝ երբոր Սիւնի պատերազմին վերջ տրուեցաւ նէ, Ռատեճքին հրապարակով մը ծանայց ժողովրդոց որ՝ ով որ կ'ուզէ քաղաքին հեռանալ նէ՝ կրնայ հեռանալ առանց յանցանոր գտնուելու օրինաց առջեւ: Եւ բանը արդարութեան դէմ բան մը կ'երեւայ, պէտք է որ, կըսէ նոյն օրագիրը, ասոր մէկ հնարը նայի, ոչ միայն Սարտեճքի կառավարութիւնը, այլ միւս տեղութիւններն ալ որ միջնորդ եղեր են Վաղարշայի ու Իսախանյանի մէջ տեղը: Ռատեճքին այս հրամանը նէ միջին կայսերութեան օրէնքին ալ դէմ է, որովհետեւ առաջին Ֆրանչիսքո կայսրին օրէնքը այս պէս էր, վտարանդներուն այսինքն առանց հրամանի իւր երկրէն դուրս ելլողներուն համար, առանց մէջը կրնանք համարել հիմա լրագրատուից ալ:

Վտարանդներուն երեք անգամ երկրորդ աւ միս ժամանակ կարուէր իրենց հայրենիքը դառնալու, և աղաչանք՝ շատ ժամանակ երկու ամիսը երեք ալ կրնար ըլլալ, որ բոլէ է ինք ամիս: Հիմա Ռատեճքին ինքիւ իշխանութեամբ այս օրէնքը ոչնչեցունելով՝ միայն ամիս մը ժամանակ կուտայ ի տալանցի վտարանդներուն: Սէկ կողմէն զինուոր մը ասանկ լրակատար էլ իշխանութիւնն կը բանեցունէ, դաշնագրութեան օրէնքները անգործ դրելի կը թողնու ժամանակ մը, ինքնիքն նոր օրէնքներ կը հաստատէ, մէկալ կողմէն կայսրը կատարեալ սահմանադրական յայտարարութիւններ կը հրատարակէ: Կ'երեւայ որ կայսերութիւնը ուրիշ տեղումն է, կայսրը ուրիշ տեղումն է:

Ռատեճքին միշտ իւր պակասութիւնները ծածկելու համար մէյմէկ պատճառներ կը գտնայ: Ինչ պէս այս անգամին ալ պաշարման վիճակը պատճառ բռնեց նէ միջին օրէնքներէն վեր գործեր ընելուն:

— Վերստին այս կողմէն թշնամութեան գործեր կ'երեւին: Շէնիօլայի սուրհանգակը որ պիտի լ'օմիլարտիս մասնապետ սահմանադրութիւն, նէ միջինը ըլլալ չեն տուեր որ անցնի, նամակներովը ետ դարձուցեր են: Վիեն կողմ՝ բաղմանութիւն զօրք չարժուի մէջ է:

ԱՅԿԱՅԻՆ

Հարանձար-Իսի: Վրացիներ գործի մը դեռ ձեռք չի զարկած՝ որչափ որ իւր վիճակին վրայ ծառայութիւնն ունենալը պարտաւորութիւնն մըն է նէ, անանկ ալ իւր բնաւորութիւնը ծանօտացնող հարկ

1 Տեա թիւ. 152 - 155:

մըն է: Սեր ազգը խիստ հին ազգ է, ու Հայկազուններուն օրէնքն մինչեւ Վրացիներէն, Վրացիներէն օրէնքն մինչեւ Ռուսներէն սկիզբը, և ասոնց օրէնքն անխառնութեան ժամանակը, և մինչեւ այսօր այնչափ տարբեր պարագայներու մէջ գրաւուեալ է որ՝ մեր ազգին չոյնչոյնալը ու անհետաքրքիր յիշատի մեծ հրաշք մըն է: Եւստ պատճառը իւր բնաւորութիւնն է. մէկ խօսքով ըսեմ, իւր աւանդապատճառութիւնն ունենալն է: Վրացիներէն բնաւորութիւնն մը՝ ազգասիրութեան հետ այնչափ կապակցութիւնն ունի որ՝ թէ որ աղաքը զարգանայ, բարքերը ծաղկաւ մտնան, գործունէութիւնը ընթացք մը ունենայ նէ՝ այս աւանդապատճառութեան սերմը՝ որ իւր սրտին մէջը ունի, իրեն ծայրագոյն ազգասիրութիւնն պիտի պողարբերէ, ու մեր նախնիքն ալ իրենց ժամանակակից ազգերուն նայելով՝ աւելի ազգասէր էին, կ'երեւի ալ որ ազգին օգտին համար մեծամեծ զիւցաղնական գործեր ալ գործեր են. բայց մէկը չէ գտնուել որ ասանք արձանագրէ, գտնուած գըրիչներն ալ խիստ համեստ ըլլալով՝ այն գործերը այնչափ չեն մեծցուցեր, այնչափ չեն հրաշայցեցներ՝ որչափ որ յոյն և հռոմէացիք մեծաբան գրիչները ըրեր են: Եւստ իւր աւանդապատճառութեան աղէկութիւնները. բայց միւս կողմէն ալ այս բնաւորութեան հետեւեալքը պակասութիւնն առ է որ՝ ասանկ ազգի մը մէջ հարստութիւն մտցունելը չէ թէ միայն դժուար է, հապա նաեւ շատ անգամ անմիաբանութիւն ալ պատճառէր է: Վրացիներն այս բնաւորութիւնը մեծ խոչընդոտ կ'ըլլայ թէ որ իրեն հակառակ քաղեմք: Ուրեմն խահմութիւնը կը պահանջէ որ՝ այն բանը որ իրեն արդէն բնաւոր է, այն բանը որ անմիջապէս իրեն պէտք է, նախ ասոր վրայ խորհիմք ու գործէմք:

Վրացիներ կրթութեան վրայով պիտի հարկաւոր ընելը նախապէս իրենց տարածելն է, չէ թէ բարձրագոյն գիտութեան համալսարաններ հաստատել, յիշաւի ասանք մեծ արդիւնք կը բերեն ազգին, իսկ թէ որ ընկերական վիճակը անհաստատ ըլլայ՝ ասանկ համալսարանները երբ ուսանողները չէ թէ միայն իրենք նկատելի կը քաշեն, հապա նաեւ ազգիս ալ բեռ կ'ըլլան, գէթ բարոյականապէս: Եւստ ասանկ համալսարաններ գրեթէ չի կան, եղածն ալ կամ կրօնաւորաց համար է, կամ բարձրագոյն գիտութեան համար չէ: Եւստ իմ զբաղմունքս համալսարան կայ նէ գոյցել ըսել չէ, հապա հիմա հիմա նորէն չի բանալ, ու պիտի հարկաւորին աշխատիլ, պիտի հարկաւորն ալ, ինչ պէս լսինք, նախապէս իրենք է: Նախապէս իրենք տարածելու համար ուսուցիչ պէտք է. ուրեմն՝ նախապէս իրենք գործառնեն հաստատութիւնը որչափ աշխատուի նէ՝ այնչափ ալ աւելի նախապէս իրենք ուսուցիչ հասցունելու աշխատելու է. ուրեմն ասանկ համար գործառնեն հաստատութիւն պէտք է:

Իսկ նախապէս իրենք թէ որ աղէկ ընթացք մը ունենայ նէ, քիչ ժամանակի մէջ կ'աւարտի, ան ասանք ի հարկէ երկրորդական կրթութիւն մը պէտք է: Եւստ մասին ալ պիտի առաջ ընելիքնիս սա է որ՝ ըստ որում մեր մեծ ջանքը մեր ինքզնիքը ազգայնաց վիճակը աղէկացնելն է, այս երկրորդական կրթութիւնը պարտաւորութիւնն մը ըլլայ մեր ազգայնաց գտնուելու վիճակներուն ու արհեստներուն: Սիւն չէ որ ասանք կարգի չի մտնան, մեծ մեծ բաներու ձեռնամուկ ըլլալը չէ թէ միայն մեր վատասկը աւարդիւնն կը թողնու, հապա ազգին ալ մնաս կը

հասցունէ:

Ուսումը յուշուցած՝ կերպով տարածելը, գիտեմ, դժուար է. բայց դժուար ըլլալուն համար նայինք որ՝ միջոցները բանեցունելով կարելի է գըրաւի հանել:

Վրացիներ հոս նախապէս իրենք քիչ շատ յառաջ գացեր է. գործառնենքն ալ աղէկ ընթացք մը ունենան նէ, ասանք քիչ ծախքով ալ կարելի է զանազան գործունէութիւն, կարելի է նաեւ այն աւելորդ գործառնենքն ալ բանալ: Վրացիներ որ վարձապետները շատնան, Վրաստանի տարածքը կ'երկուն մը ընելով, ասանք հեռու տեղումներ իրկել ու այս կերպով նախապէս իրենք տարածելը հնարաւոր է գիւրդին կ'ըլլայ:

Վրացի երկրորդական կրթութեան, Եւստ երեք կարգի կրնայ բաժնուիլ, մէկ մը երկրորդականութեան, երկրորդ վաճառականութեան, և երրորդ արուեստից:

Վաճառականութիւնը թէ պէտ առնալ տեղ կալելն է, բայց ծախքերէն աւելորդ աւելի գիւրդին և հարկաւոր է: Սեր ազգին մեծ մասը Հայաստան ըլլալուն, ուր դեռ ոչ բաւ ծախքներ կան և ոչ կրթութեան կրթութեան գիւրդին միջոցներ, ուստի վաճառականութիւնը հոս առաջ մ'ը շահաւոր չի կըրնալ ըլլալուն, և որ աւելի գէշն է, շատ արգաստ ըլլալուն՝ վաճառականութեան պէտք կ'ըլլայ դրոշմագրութիւն չի պիտի ունենայ, ասոր վրայ պարտաւոր ու ամէն տեղ առանց ընտրութեան վաճառականութիւն մտցունելու պէտք է ասանկ կործնուցունելն է, ուստի վաճառականութիւնը հիմա հիմա ծովեզերայ տեղեր ծաղկեցունել միայն ուղիքով՝ այն տեղերը վաճառականութեան վրայ գործառնենք գտնուին:

Վրացիներ վրայով ընդհանուր ծանօթութիւններ ունենալու համար ալ գործառնենքն պէտք են. բայց ամէն մէկ արուեստից մէկ մէկ յատուկ գործը հաստատելը նախ անկարելի է, երկրորդ շատ ծախքի կարօտ է. ուրեմն արուեստից նախապէս իրենք իրենք գործունէութիւնն միայն գտնուին:

Իսկ մեր ազգին այդ մէտն վիճակին նայելով պիտի հարկաւոր ծիւղը երկրորդականութիւնն է. ազգին շատը Հայաստան գտնուելուն, ուր երկրորդ բարքերը, ուր հին ասանք երկրորդականութիւնը գիտաւոր միջոց մըն է եղեր հարստութեանը: Վիեն տեղ հարստութեան գիւրդին և ծախքիս ծախքն աս է: Եւստ որովհետեւ ասոր աշխատելու համար այնչափ գործառնելու պէտք է, և ամէնուն համար ալ կարելի բան մըն է. և մանաւանդ որ ասոր պատճառ քիչ ժամանակի մէջ քաղելու մարդ կըրնայ յաւատ, ուրեմն պիտի առաջ և ամէն ծիւղէն աւելի ասոր աշխատուի: Իսկ այս բանս գործառնենքն միայն չի լըմննար. գործառնենքն ի զատ փորձիլ երկրորդականութեան նորանոր գործունէութիւնները ու ձեռքերը գործունէութիւնն պէտք է: Գործունէական գտնուելը չէ թէ միայն ընդհանրապէս ուսման վրայ և մանաւորապէս մեր ազգին բնաւորութեանը նայելով մեր ազգայնաց վրայ աւելի ազգութեանն ունի, հապա նաեւ աս կերպով նախանձ մը կը մտնայ երկրորդականութիւն մէջ մէկըմէկ կ'աւելի աղէկ ընելու. նաեւ շատ ժամանակ վատաւրած կ'ըլլամք որովհետեւ ասոր մէջ տեսականը օգուտ մը չունի մինչեւ որ գործնականը չի գայ օգնէ. գործնականը ու տեսականը մէկ տեղ յուշուցունելով՝ տեսականի վրայ կործնուցունելը ասանք վատաւրած կ'ըլլայ:

Պիտի շարունակուի: * *

մէկ տարին 95 հոգի պէտք չեղած լեզուաբաններ և ուրիշ գործերու ալ անպիտան մարդիկ պիտի ունենանք, տարին երկու օր ըլլայ՝ այս պիտի անպիտանութիւնը 190. չորս տարին մէջ այս թիւը 380. տասը տարին միայն Պօլսոյ մէջ այս խոչընդոտութիւնը 1950 պիտի ըլլայ. ուր թողնու աւանդ, որ օսմանեան տեղութեան մէջ ուրիշ գործունէութիւնն ու մանաւանդ լեզուաբանութիւնն ալ լեզու պիտի սորվին. ասանկ ազգի մը մէջ ուր 50 մարդուն համար 2000 հոգիէն աւելի մարդիկ մէջնեան բաժանելու կը պարտաւորուին, չէ՞մ մի կրնար պէտք եղածը աւելորդին հետ մեզ ազգաստելով լեզուաբանութեան ուսմանը արդէն մէջ հասարակ է ըսելու: Իսկ թէ որ պատշաճ եղածին պէս, լեզուաբանութեանը հետ ուրիշ պիտի անարհեստներ ալ տալայց սորվեցընելու ըլլանք, այն ժամանակը ազգին մէջ տարին 100 լեզուաբան տղան ալ քիչ կ'ըլլար 1000ն ալ: Եւստ ասանք,

տամարաբանութիւնը ամենահարկաւոր գիտութիւնն մըն է վաճառականութեան եղանակ. բայց մինչեւ որ անոր հետ մէկը քանի մը լեզու չի գիտնայ, առաջ տուած իրերուն նախնական նիւթութիւնը չի ծանօտացնու, քիչ մը բնաւորութիւնն չի գիտնայ, հետը առուտուրը ըրած ազգերուն աւելորդական սովորութիւնները՝ ու օրէնքները չի գիտնայ ու մանաւանդ քաղաքական տրեւտութեան սկզբանցը ծանօթ չըլլայ, անանկ մարդուն ինչ կը բաւէ սոսկ մէկ տամարաբանութիւնը: Եւստ այս տեսակ օրինակներով երկարաբանութիւնն ընելու կրնամ համարձակ ըսել որ ազգերուն հիմնական դաստիարակութեան գրութիւնները՝ որ մէկը թերի կերպով կրթութեան գրութիւնն է, անի մը չի յարմարի կոր, ու մէկ կէտն ալ իր սորվածով երկրիս մէջ գտնուած ձեռագործ արհեստներէն բոլորովին կը հեռանայ կոր, ու կ'անհետանայ մեր ազգին անպիտան եղած աղանախ արհեստաւորներուն ծախքն

կը մտնայ կոր. վրան զի կրթութիւնն անաւել գրականութեան ու գեղարուեստից վերաբերել բաներն ու հետեւաբար ալ մեր հիմնական վիճակին նայելով անպիտան բաներ ըլլալուն՝ սորվելու ետեւ եղանակներն ալ խոչընդ կ'ըլլան կոր:

Պիտի շարունակուի:

Ն. Մ. ԶՕԲԱՅԵԱՆ:

Նախնիքից թուով հրատարակուած երգերուն երկրորդ երգին մէջ լրիպակներուն ուղիղը:

Աղբակ:	Ուղիղ:
Եւստ յայտ յայտ	Եւստ յայտ յայտ
Եւստ ի մեծագոյն	Եւստ ի մեծագոյն
Եւստ միայն անդուստ	Եւստ միայն անդուստ
... յիշարեք	... յիշարեք
Բանաւորիցի	Բանաւորիցի

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Ուրիշ որ միջին նամակ գրելու ըլլայ, Եւստ չափաւոր որ զրոյէ գրելու ալ նախնիքի մէջ չը շահալի, ինչպէս որ սովորութիւնն է, որ անպատասխան չի մնայ:

Ի ԴԻՄԱՅ ԱՅԿԱՅԻՆ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՄ

Սիւնի Լրագրի

Ի Պիտի շարունակուի:

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՅՈՒՏԱՆԻՍՈՒ ՄԻԻՆԻՍՏԵԱՆ